

РЕГІОНАЛЬНІ

Випуск №3

СТУДІЇ

НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

МІЖЕТНІЧНІ СТОСУНКИ НА ЗАКАРПАТТІ: (ЕТНОСОЦІОНІЧНА МОДЕЛЬ)

Михайло Зан,

*аспірант кафедри історії
стародавнього світу та середніх віків,
історичного факультету,
Ужгородського національного університету*

Міжетнічні відносини вивчаються на основі конкретних теоретико-методологічних засад. Спектр останніх доволі різноплановий: від простого емпіричного спостереження та опису до соціологічних методик кольорового тесту М.Люшера та визначення міжетнічних дистанцій за шкалою Богардуса. Проблеми міжетнічних стосунків, власне на Закарпатті, вже вивчалися подібним чином. Насамперед, це наукові праці О.Пеліна, І.Миговича, М.Макари, Т.Клинченко, В.Бедзіра та ін. Результати цих досліджень нами проаналізовані в контексті висвітлення історіографічного аспекту проблеми міжетнічних стосунків на Закарпатті 90-х рр. XX ст. [1].

Мета нашої студії полягає у побудові етносоціонічної моделі міжетнічних стосунків на Закарпатті. Для цього потрібно вирішити наступні завдання:

- розкрити предмет етносоціоніки як інтегративної науки про типологію та закономірності взаємодії соціотипів певних етнічних систем (спільнот);

- окреслити вектори інформаційного метаболізму (соціотипи) українців та етнонаціональних меншин краю;

- визначити симетричність/асиметричність відносин досліджуваних етносів;

- показати особливості результативності етносоціонічної методики порівняно із результатами попередніх досліджень міжетнічного контактування на Закарпатті;

- з'ясувати потенціал етносоціоніки у побудові моделей міжетнічних відносин регіонального та глобального вимірів.

1. Насамперед, зауважимо, що етносоціоніка виникла на зіткненні етнології і соціоніки. Етнологія є наукою про етноси-народи, їх культуру та побут, етнічні стереотипи та механізми виникнення, функціонування і взаємодію етнічних спільнот (етногенез і етнічні процеси) [2]. Виникнення соціоніки пов'язано з ім'ям литовської дослідниці А.Аугустинавичюте. Вона вдосконалила типологічну модель К.Юнга. Його типологію А.Аугустинавичюте розглянула в аспекті взаємодії (стосунків) між типами. Її типологія та закони взаємодії типів і складають предмет вивчення соціоніки [3].

Згодом інші дослідники розширили предмет соціоніки. Від вивчення закономірностей взаємовідносин окремих людей вони спрямували методологічні потенції соціоніки на осягнення типологічної моделі окремих соціальних та етнічних груп. Ще в кінці 80-х років XX ст. А.Букалов запропонував описувати інтегральні типи інформаційного метаболізму окремих етносів та держав відповідними соціонічними моделями. Він запропонував концепцію психоінформаційного простору етносу [4]. Етнос, при такому підході, є фундаментальною структурою об'єднання людей на основі єдиного психоінформаційного поля. Це поле підтримується та відтворюється в просторі і часі окремою етнічною системою (спільнотою).

Подібні постулати в рамках теорії етносу були запропоновані й відомим етнологом Л.Гумільовим. На основі концепції пасіонарності він обґрунтував гіпотезу етнічного поля як біофізичної реальності [5]. Етноси, завдяки психоінформаційному полю, не зникають навіть в умовах розірваності історичної долі та під впливом різних культур. Якщо Л.Гумільов вказував на "ритми полів", то А.Букалов у своїх дослідженнях акцентує увагу на закономірностях взаємодії інтегральних типів інформаційного метаболізму (соціотипів) окремих етносів і держав [6]. В Україні проблеми етносоціоніки ретельно досліджують І.Каганець та М.Продум, ілюструючи свої дослідження на сторінках часопису "Перехід-IV" [7].

Таким чином, етносоціоніка є інтегративною наукою про типологію та закономірності взаємодії соціотипів певних етнічних спільнот. Типи інформаційного метаболізму (соціотипи) визначаються на основі тестування. Згідно зі шкалами «логіка-етика», «сенсорика-інтуїтивність», «екстраверсія-інтроверсія», «раціональність-ірраціональність» всього нараховується 16 соціотипів. Для зручності оперування, вони мають власні псевдоніми. Наприклад, логіко-сенсорний інтроверт має псевдонім «Горький», сенсорно-етичний екстраверт – «Наполеон», етико-інтуїтивний інтроверт –

«Достоєвський», логіко-інтуїтивний екстраверт – «Лондон» і т.д.

Визначивши соціотипи певних етнічних спільнот, можна зв'язувати їх відносини за шкалою «симетричність/асиметричність». При симетричних відносинах партнери обмінюються інформацією на рівних умовах, відносини є взаємними, хоч і мають різні модуси. Це – дуальні, родинні, ділові, міражні, дзеркальні, конфліктні відносини, стосунки активації, тотожності, квазітотожності, повної протилежності, напівдоповнення, суперего. При асиметричних відносинах обернений зв'язок послаблений і можна говорити не про обмін інформацією, а про її передачу в одному напрямку, односторонньому впливі [8]. Це відносини соціального контролю і соціального заказу.

Зауважимо також, що вищесказане не означає, що всі члени певної етнічної спільноти мають один і той же соціотип, що й інтегральний тип етносу. Інтегральний тип, так би мовити, є «душею народу», уособлює його етностереотипні характеристики. В середовищі ж етносу можуть (і мають) існувати представники всього спектру типів інформаційного метаболізму. Більше того, певні історико-етнографічні регіони етносу можуть мати власні соціотипи. Окремі соціальні групи етносу мають як свою ментальність, так і власний соціотип. І це закономірно, коли розглядаємо подібні проблеми з позицій системного підходу.

Адже лише багатовимірність, мозаїчність та системність зв'язків всередині етносу забезпечує його динамічне функціонування. Тобто, мозаїчності етносу (в етнографічному плані) та соціальній стратифікації (в соціологічному відношенні) відповідає багатовимірність типів інформаційного метаболізму (в етносоціологічному вимірі). Таке status quo в свою чергу посилює резистентність (опірність) етносу асиміляційним процесам, зумовлює емпіричну фіксацію етнологами перебігу етнічних процесів та фаз етногенезу окремих етнічних спільнот.

З одного боку, соціологи вказують на існування в середовищі етносу (нації) селян, робітників, «інтелігенції», бізнесменів, держслужбовців, окремих контркультурних та злочинно-кримінальних угруповань, неформальних структур і т.д. З іншого – етнологи фіксують існування етнографічних груп (лемки, бойки та ін.) та субетносів (гуцули, кубанські козаки, русини Воеводици) в рамках мозаїчності українського етносу. Отож, бачимо принципово різну «систему відліку» соціології порівняно із етнологією. Якщо перша акценти ставить на вивченні соціальних структур, то друга вказує на

доцільність вивчення складного комплексу проблем мозаїчності етносу, що має соціобіологічну, історико-генетичну природу.

На нашу думку, вивчення типів інформаційного метаболізму власне етнічних спільнот засвідчить глибинні процеси формування і функціонування етноментальних установок та сутність інтеретнічних контактів певних регіонів, їх даність, окреслить конкретні напрямки «профілактики» потенційної міжетнічної конфліктності.

2. Яким чином описати соціотипи українців та етнонаціональних меншин краю? Для цього нами використовувались як результати інших студій, так і власні етносоціологічні тестування досліджуваних спільнот.

Більшість дослідників визначають соціотип українського етносу як етико-інтуїтивний інтроверт (псевдонім «Достоєвський») [9]. Цей тип характеризується наступними рисами: доброта, естетичність, емоційне переживання та співчуття до інших, мрійливість, фантазії, гармонія в близькому оточенні, сім'ї, довіра до людей, м'яка врівноваженість та спокійна поведінка. У повсякденних справах представники цього типу щирі, гнучкі, здатні до пристосування. Але якщо погрожують їх внутрішнім принципам, то вони ніколи не поступляться [10]. Подібним соціотипом описується етнопсихологія білорусів. Також носіями цього інтегрального соціотипу є шотландці, каталонці, італійці, хорвати [11].

Етико-інтуїтивний екстраверт («Гамлет») – тип інформаційного метаболізму угорського етносу. Для цього типу притаманні працелюбність, велика відповідальність у роботі, частіше лагідність по відношенню до жінки та дітей (сімейних цінностей). Характерна спокійна вдача «на людях», але в екстремальних ситуаціях від стриманості не залишається нічого. Наявне прагнення своєрідної зверхньої манери поведінки [12].

Для росіян притаманний інтегральний тип інтуїтивно-етичного інтроверта («Єсенін») [13]. Преставники цього типу досить емоційні, не ховають власних почуттів. Емоції проявляють за власним «покликом душі». Схильні до переоцінки негативних моментів та до глибинної стурбованості з приводу майбутнього, меланхолії. «Єсенін» сердечно гостинний, підтримує близьких людей душевним співчуттям. Проста в спілкуванні, відкритість, щирість, співчутливість до чужого горя характерні для росіян.

Етико-сенсорний екстраверт («Гюго») – інтегральний тип румунів. Характерні риси: яскраві емоції, ілюстрація владності, ак-

тивність, комунікабельність, працелюбність, консервативність. «Гюго» не любить доказувати, а хоче, щоб йому вірили на слово. На допомогу інших не сподівається, сім'я для нього головне в житті [14].

Для циган характерний тип сенсорно-етичного екстраверта («Наполеон»). Цей тип відрізняється мобільністю, активністю, готовністю до змін, прагненням до конкретної практичної діяльності. Не тільки не ховає своїх почуттів, але і гордиться ними. Оптимістичний. Перед складною ситуацією не відступає, а прагне відразу її вирішити. З його логікою не можливо сперечатись. У стосунках з іншими людьми безцеремонний. Ініціативність цього типу така велика, що ніяка критика його не засмучує. Навпаки, критика заспокоює, бо вказує, що його діяльність певним чином оцінена [15].

Тип інтуїтивно-логічного інтроверта («Бальзак») притаманний словакам. Назовні представники типу стримані, естети, у почуттях постійні, глибокі аналітики. «Бальзак» виключно відповідальні, їм чужі нереальні бажання та мрійливість. Прагнуть не конфліктувати, толерантно вирішувати проблеми суспільного буття [16].

Німці представляють тип логіко-сенсорного інтроверта («Горький») [17]. Це тип реаліста, який не піддається ілюзіям, логічний. Йому притаманна холодна розсудливість, витримка в переслідуванні цілей, властивість переносити у зв'язку з

цим труднощі. Відрізняється синтетичним складом розуму, проявляє терпіння і добросовісність у вивченні подробиць, мужньо стійкий у боротьбі. Завжди однаково спокійний, методичний, педантичний. Досить замкнутий. У спілкуванні не нав'язливий. Впертий і безкомпромісний. Тактичний, відчуває людей, але відноситься до них як до виконавців.

Для євреїв характерний тип логіко-інтуїтивного екстраверта («Лондон»). Цей інтегральний тип представляє невтомного трудівника. Він започатковує, втілює в життя новаторські практичні ідеї. Любить демонструвати власну цілеспрямованість. Оптиміст. Постійно демонструє позитивні емоції. Йому легко контактувати із незнайомцями. Прагне викликати в співрозмовника певну реакцію, інакше не отримує враження про його душевний стан [18].

3. Проблема симетричності/асиметричності стосунків між вказаними інтегральними типами етнічних спільнот представлена нами в таблиці. Тип відносин між етносами можна дізнатись за допомогою відповідного перетину стовпчика і рядка таблиці. «Розшифруємо» позначення відносин, що наводяться у таблиці.

Симетричні стосунки:

- +Д- дуальність- відношення підтримки, взаємного доповнення;
- +А- активація- підвищують активність один одного;

Тип інформаційного метаболізму етносів / тип відносин	Українці	Угорці	Росіяни	Румуни	Цигани	Словаки	Німці	Євреї	Білоруси
Етико-інтуїтивний інтроверт «Достоевський»		Етико-інтуїтивний екстраверт «Гамлет»	Інтуїтивно-етичний інтроверт «Єсенін»	Етико-сенсорний екстраверт «Гюго»	Сенсорно-етичний екстраверт «Наполеон»	Інтуїтивно-логічний інтроверт «Бальзак»	Логіко-сенсорний інтроверт «Горький»	Логіко-інтуїтивний екстраверт «Лондон»	Етико-інтуїтивний інтроверт «Достоевський»
Українці (Етико-інтуїтивний інтроверт) «Достоевський»		Пп	Кт	Мі	<К	<С	Се	Нд	=Т
Угорці (Етико-інтуїтивний екстраверт) «Гамлет»	Пп		=Дз	Ро	>С	>К	+Д	Ді	Пп
Росіяни (Інтуїтивно-етичний інтроверт) «Єсенін»	Кт	=Дз		>К	Нд	Ро	+А	<К	Кт
Румуни (Етико-сенсорний екстраверт) «Гюго»	Мі	Ро	<К		Кт	-К	Нд	Се	Мі

Цигани (Сенсорно-етичний екстраверт) «Наполеон»	>К	<С	Нд	Кт		+Д	<К	+А	>К
Словаки (Інтуїтивно-логічний інтроверт) «Бальзак»	>С	<К	Ро	-К		+Д	<С	=З	>С
Німці (Лопко-сенсорний інтроверт) «Горький»	Се	+Д	+А	Нд		>К	>С	Мі	Се
Євреї (Лопко-інтуїтивний екстраверт) «Лондон»	Нд	Ді	>К	Се		+А	=Дз	Мі	Нд
Білоруси (Етико-інтуїтивний інтроверт) «Достоевський»	=Т	Пп	Кт	Мі		<К	<С	Се	Нд

=Т- тотожність- відносини однакових типів, ідеально для конкретної загальної справи;

=Дз- дзеркальність- краще спілкуватись не один на один, а з іншими членами соціонічної квадри (чотирьох типів);

Нд- напівдоповнення- трохи гірші стосунки за дуальні відносини;

Пп- повна протилежність- думають та діють виходячи із різних позицій;

Кт- квазітотожність- багато суперечностей, хоча і не буває гучних сварок;

-К- конфліктність- постійно прагнуть «вчити» один одного;

Ро- родинність- зовні схожі, але не вистачає відвертості, оцінюють один одного як «егоїстів»;

Се- суперего- добрі відносини, поки обидва партнери піклуються один про одного, коли ж проходить сварка, конфлікт стає гучним;

Ді- діловитість- добре розуміють один одного, але не можуть підтримати один одного морально;

Мі- міражність- добрі відносини для відпочинку, спільна практична діяльність не приносить бажаного результату.

Асиметричні стосунки:

К- відносини соціального контролю. Підконтрольний відчуває себе досить незвично. Контролер для підконтрольного є дотошним у дрібницях і саме в тих питаннях, на яких останньому не хочеться загострювати увагу:

>К- підконтрольний (ваш тип збоку таблиці, а тип партнера – зверху)- у взаємовідносинах потрібно зберігати певну делікатність;

<К- контролер- він існує для того, щоб підконтрольний краще усвідомлював власні вади; ставлення та репліки контролера вразливі виключно для вас;

С- відносини соціального замовлення. Замовник активізує «виконавця», але для реалізації цього імпульсу потрібна певна дистанція від замовника.

>С- «виконавець»- він сам знає, що потрібно робити для вирішення проблем замовника, йому потрібно дати більше свободи для дій;

<С- замовник- корисно вчитись від нього та шукати сферу реалізації імпульсу, який отримано від замовника (але не фанатично як у випадку симетричних стосунків).

Зауважимо, що етносоціоніка дає, насамперед, розуміння комплексу етноментальних установок того чи іншого етносу (єдності функціонування емоційного, поведінкового і когнітивного компонентів менталітету). Етносоціоніка засвідчує даність («призми») ставлення одного етносу до іншого. І, як бачимо, спектр цей досить широкий. Якщо інші дослідження емпірично фіксують «добрі» або «погані» відносини, або ж міжетнічні дистанції та їх динаміку, то етносоціоніка зміщує акценти на розуміння більш глибинної природи типології відносин систем-спільнот.

Більше того, їх сутність, згідно з дослідженнями С.Грофа, пов'язана із біоенергоінформатикою (психотронікою). С.Гроф твердить про "базові перинатальні матриці" (БПМ- I-IV), що проявляються в чотирьох типових матрицях (кластерах чи патернах). А.Бойко пов'язує БПМ із природою визначеності соціонічних квадр як спогадів біологічного народження або програмування базової духовної субстанції [19]. Подібні дослідження, однак, потребують подальшого детального вивчення задля можливості більш конкретного теоретичного узагальнення.

Що саме ілюструє нам таблиця етносоціонічної типології міжетнічного контактування в краї? Проаналізуємо відносини українців із етнонаціональними меншинами краю в контексті етносоціоніки.

Стосунки українців із угорцями визначаються як "повна протилежність". Відзначимо, що це симетричні відносини. Їх сутність проявляється в повному нерозумінні мотивів і методів діяльності один одного. Вони не можуть діяти за спільними планами. Стосунки українства із росіянами детально проаналізовані В.Пасічником [20]. Цей тип відносин описується як "квазітотожність". Це відносини різних спільнот. Вони "можуть користуватись порадами, але не можуть вчитись один від одного" [21]. Відносини із румунами визначаються як "міражні". Типам, які мають подібні стосунки притаманні спільні інтереси, є розуміння і співчуття. Але немає активної і ефективної взаємодопомоги [22]. Цигани виявились "контролером" українців. Це тип асиметричних відносин, коли "підконтрольний" сприймає "контролера" досить насторожено і відчуває деяку тривогу. З іншого боку, існування "контолера" посилює психологічну мобілізацію "підконтрольного", який самовдосконалюється через першого. Словаки виявились "заказчиком" для українців. Це тип стосунків, коли "виконавець" (українці) сприймає запас соціально значимої інформації. "Заказчик" демонструє "виконавцю", що жити можна інакше і без тих нав'язливих проблем, які переслідують останнього [23]. Відносини "суперего" (українці-німці) означають тип стосунків взаємної конкуренції і взаємної зацікавленості. Ці відносини стабільні до тих пір, поки існує дух змагання і не шкодять конфліктні ситуації. Українсько-єврейські стосунки визначають типом "напівдуальні". Цей тип відносин розрахований для тривалих життєвих дистанцій. Це мирні, але доволі оманливі відносини. Насамперед, через сприймання один одного в різних суспільних ролях, "кожен займається своєю справою", немає належної кооперації зусиль. Відносини

українців із білорусами є "тотожними", в силу належності до однакових інтегральних соціотипів. Перспективний момент — взаємна передача "свіжої" інформації, оскільки вони думають і діють в однакових "системах координат". Тобто ці відносини сприятливі для обміну етнокультурною інформацією.

Наступні інтернетні зв'язки в етносоціонічному контексті представлені в таблиці. Це відносини дев'яти найбільш поширених етнічних спільнот. Ми не будемо детально їх аналізувати, оскільки неможливо представити такий об'ємний етносоціонічний дискурс в рамках невеликої статті.

Ми свідомі того, що ця студія є лише вступом до детального вивчення функціонування етносоціонічної моделі міжетнічних стосунків на Закарпатті в просторово-часовому вимірі. Подальші наукові розвідки засвідчать можливі певні похибки в нашому теоретичному екскурсі зазначеної проблеми. Наразі спрямуємо увагу на особливостях результативності етносоціонічної методики порівняно із результатами попередніх досліджень міжетнічного контактування на Закарпатті.

4. Соціологічні дослідження проблеми міжетнічних відносин на Закарпатті, що проводились в 1994-1996 рр. відділом соціальних проблем Карпатського регіону Інституту соціології НАН України, засвідчили міжетнічні дистанції етнічних спільнот краю. Студії І.Миговича і М.Макари зафіксували великі етнодистанції щодо циган, євреїв та «кавказців» [24]. О.Пелін вказував на збільшення міжетнічних дистанцій між угорцями і русинами за період 1995-1998 рр., на порушення «етнічних паритетів» між русинами і словаками та угорцями, на високу толерантність євреїв і т.д. [25].

В.Бедзір на основі експертного опитування 23 респондентів виявив дистанціювання від циган краю та помітне упередження до румунів, толерантність респондента-єврея; короткі етнодистанції росіян, євреїв, угорців і значні дистанції словаків і русинів. Дослідник показав взаємну упередженість угорців і румунів краю, русинів до росіян [26].

Т.Клинченко апробувала етносоціологічну методику дослідження етнодистанцій та міжетнічної толерантності за шкалою Богардуса серед респондентів-учнів міст Ужгород, Берегово і Чоп. Результати, незважаючи на значні вікові кореляції респондентів, засвідчили ідентичність висновків із результатами студій І.Миговича, О.Пеліна, В.Бедзіра. Дослідження також зафіксувало значну "закритість" для представників інших етносів краю серед угорської учнівської молоді [27].

Подібні етносоціологічні студії є вкрай важливими для розуміння стану та динаміки міжетнічних відносин краю, враховуючи соціально-політичний та соціально-економічний клімат певного історичного періоду. Проте ці дослідження ілюструють власне соціально-економічну та суспільно-політичну природу "упередженості" та "толерантності" етносів.

Саме суспільно-політичними або соціально-економічними причинами (еміграція) можна пояснити перехід німців краю із "лідера міжетнічних відносин" в "ізолянти" [28]. Вони змінили ставлення до Української держави як суспільно-політичного інституту, до рівня власного матеріального добробуту. Але ті німці, які не емігрували і далі мирно проживають у краї, не змінили свого ставлення до своїх односельців-українців. Тобто, не можна ставити знак рівності між соціально-політичними орієнтаціями та етнопсихологічними стереотипними показниками, будуючи при цьому "принципово нову модель" міжетнічних відносин, що трансформувалась за три роки.

Це ж стосується тези про угорські "кроки назустріч" русинам [29]. Це цілком вірно, якщо брати до уваги "кроки" окремих організацій, товариств і т.п. Але загальний тонус взаємовідносин двох етносів (угорців і русинів-українців) зберігається протягом історичного часу. В основному він відповідає (в аспекті етносоціоніки) симетричним стосункам "повна протилежність". Власне існування у середовищі українців-прихильників угорської (так само російської та чехословацької) орієнтації засвідчує типове явище етномаргінальної ідентичності. Ці явища детально досліджені в етнологічній науці [30].

Тобто прикладні соціологічні студії дають можливість відповідати на запитання "як?" (реальні історичні події і явища, етнічні процеси, етнологенез). А етносоціоніка дає підстави для розуміння відповіді на запитання "чому?" (глибинні етноментальні чинники явищ і процесів).

5. Сформулюємо наступне запитання. Яким є, власне, потенціал етносоціоніки у побудові моделей міжетнічних відносин в

прикладному (малих колективах, групах), регіональному (області, адміністративно-господарські ареали) і глобальному (держави, цивілізації, історико-етнографічні провінції) масштабах?

На нашу думку, теоретико-методологічна база етносоціоніки повинна пройти апробацію від складання "етносоціонічної картини" окремих колективів до створення етносоціонічних моделей глобального виміру. Наразі (в теоретичному плані) можемо твердити, що етносоціоніка дає вагомі підстави для розв'язання наступних перспективних і практичних завдань:

-врахування етноментальних установок в трудових традиціях та співпраці окремих етнічних спільнот;

-проведення етносоціонічного моніторингу (тестування), вибору оптимального ділового партнерства та співпраці між діловими колами різних держав;

-оптимізації конфліктних ситуацій в багатонаціональних трудових колективах, на рівні міжнародних економічних та політичних відносин;

-вивчення закономірностей складання етносоціонічної моделі міжетнічних контактів у межах окремих областей, адміністративно-господарських регіонів, історико-етнографічних зон, етнічних територій, держав, історико-етнографічних провінцій, локальних цивілізацій.

Таким чином, дослідження міжетнічних відносин в етносоціонічному вимірі дає вагомі теоретико-методологічні переваги. Насамперед, через зосередження акцентів на етноментальних установках окремих етнічних спільнот в міжетнічних контактах. Побудована таблиця типології стосунків між різними інтегральними соціотипами етнічних спільнот краю засвідчує глибинні "призми" міжетнічних відносин. Результати етносоціонічної студії показують можливість відповіді на запитання: "чому?" (а не "як?") етноси по-різному контактують між собою. Подальші дослідження вказаних проблем, на наше переконання, засвідчать реальність моделювання і оптимізацію міжетнічних стосунків у регіональних та глобальних масштабах.

Список використаної літератури:

1.Зан М.П. Вивчення міжетнічних відносин (стосунків) на Закарпатті 90-х рр. ХХ ст. // Carpatica-Карпатика. Випуск-12. Проблеми вітчизняної та зарубіжної історії.- Ужгород: Колір прінт, 2001.- С.219-230.

2.Тиводар М.П. Етнологія: Навчальний посібник для студентів історичного факультету.- Ужгород: Патент, 1998.- С.10-11.

3.Аугустинавичюте А. Соционика: Введение. / Сост. Л.Филиппов.- М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ"; СПб.: Terra Fantastica, 1998.- 448с; Аугустинавичюте А. Соционика: Пси-

хотипи. Тести. / Сост. Л.Филиппов - М.: ООО "Фирма "Издательство АСТ"; СПб.: Terra Fantastica, 1998. - 416с; Барсова А. Как прожить свою, а не чужую жизнь, или Типология личности. - М.: АСТ-ПРЕСС, 2001.- 320с.; Сухарев В. Этика и психология делового человека - М.: Агентство «ФАИР», 1997.- С.206-245.

4.Букалов А.В., Бойко А.Г. Соционика: тайна человеческих отношений и биоэнергетика - К.: Редакция газеты «Соборна Україна», РАПО Укрвузполиграф, 1992.- 80с.; Букалов А.В. Новая модель этноса и государства. Психоинформационное пространство этноса // Соционика, ментология и психология личности.- 1999.- №5.- С.7.

5.Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли.- М.: Институт ДИ-ДИК, 1997.- С.367-374.

6.Букалов А.В. Интегральная соционика. Типы коллективов, наций, государств. Этносоционика // Соционика, ментология и психология личности - 1998.- №6; Букалов А.В. Интегральный тип США; Некоторые аспекты конфликта в Югославии с точки зрения интегральной соционики // Там само.- 1999 - №2; Його ж. О связи психоинформационного пространства со структурой событий в физическом пространстве-времени. Синхроника // Там само.- 1999.- №4.

7.Див.: часопис «Перехід-IV» (1999.- число 1, 2; 2000.- число 1(3).); інтернет-версія: www.perehid.kiev.ua.

8.Аугустиновичюте А. Соционика: Введение. / Сост. Л.Филиппов.- С.236.

9.Соционика: час України.- Тернопіль: Рухінформ Центр, 1991.- С.19-26; Продум Мир. Структура українського характеру // Перехід-IV.- 2000.- число 1 (3).- С.52-54; Продум Мир. Нація золотих комерців: Психоінформаційна концепція України.- Київ-Тернопіль: Мандрівець, 1994.- 160с.; Пасічник Василь. Ментальність як фактор українсько-російських відносин // Народознавчі зошити.- 1999.- зошит 6 (30).- листопад-грудень.- С.785-793; Чурюмов С.И. Материалы к определению соционического типа украинского этноса // Соционика, ментология и психология личности.- 1999 - №6.- С.42-47; Каганець І.В. Психологічні аспекти в менеджменті: типологія Юнга, соціоніка, психоінформатика.- Київ-Тернопіль: Мандрівець-Port Royal, 1997.- 204с; Каганець Ігор. Генеалогія України // Перехід-IV.- 2000 - 1 (3).- С.27-44.

10.Соціоніка: час України.- С.20-24; Продум Мир. Структура українського характеру // Перехід-IV.- 2000.- 1 (3).- С.53.

11.Каганець Ігор. Генеалогія України // Перехід-IV.- 2000.- 1 (3).- С.41.

12.Барсова А. Как прожить свою, а не чужую жизнь, или Типология личности.- С.253-255; Сухарев В. Вказ. праця.- С.221.

13.Пасічник Василь. Ментальність як фактор українсько-російських відносин // Народознавчі зошити.- 1999.- зошит 6 (30).- листопад-грудень.- С.785-793.

14.Сухарев В. Вказ. праця.- С.217-218.

15.Там само.- С.226-227.

16.Там само.- С.228.

17.Аугустиновичюте А. Соционика: Психотипы. Тести. / Сост. Л.Филиппов.- С.70-117.

18.Сухарев В. Вказ. праця.- С.224.

19.Букалов А.В., Бойко А.Г. Соционика: тайна человеческих отношений и биоэнергетика.- С.54-59; 62-68.

20.Пасічник Василь. Ментальність як фактор українсько-російських відносин // Народознавчі зошити.- 1999.- зошит 6 (30).- листопад-грудень.- С.785-793.

21.Аугустиновичюте А. Соционика: Введение. / Сост. Л.Филиппов.- С.262.

22.Барсова А. Вказ. праця.- С.176.

23.Там само.- С.189.

24.Мигович І., Макара М. Як живеться вам, румуни? // Віче.- 1997.- №3.- С.111-112.

25.Пелин А.В. Динамика межэтнических отношений Закарпатья 1995-1998 годов // Ученые записки Симферопольского государственного университета.- Симферополь, 1999 - №11.- С.77-82.

26.Бедзір В. Міжетнічне контактування в Ужгороді в оцінках представників основних етногруп // Соціальні виміри суспільства. Збірка наукових робіт молодих науковців. Випуск 3.- К.: Інститут соціології, 1999.- С.356-357.

27.Клинченко Т.В. Формування толерантних міжетнічних стосунків на рівні соціальної групи (за результатами соціологічних досліджень в середній школі України) // Етнополітична ситуація в Україні: спроби наукової інтерпретації.- К.: ІНТЕЛ, 1993.- С.90-91.

28.Пелин А.В. Динамика межэтнических отношений Закарпатья 1995-1998 годов // Ученые записки Симферопольского государственного университета.- Симферополь, 1999.- №11.- С.81.

29.Там само.- С.78.

30.Степико М.Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз).- К.: Товариство "Знання", КОО, 1998.- С.156-157.

Анотація

В статті аналізуються проблеми міжетнічних відносин в Закарпатті. Дослідження ілюструє результати практичного застосування етносоціологічної теорії. Автор вказує на відмінності даних результатів від попередніх досліджень. Акцентовується увага на особому потенціалі етносоціології в побудові моделей міжетнічних відносин регіонального і глобального масштабу.

Summary

This article touches the problems of interethnic relations in Transcarpathia. The investigation illustrates the results of practical usage of ethnosociological theory. The author points out the peculiarities of the given results and the former ones. It draws attention to the special potential of the ethnosociology in constructing the models of interethnic relations of regional and global scopes.